

УДК 78.071.4:786.8

МИТЕЦЬКА ПОСТАТЬ В.В. БЕСФАМІЛЬНОВА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ БАЯННО-АКОРДЕОННОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Остапчук Н.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

Стаття присвячена розгляду персоналії українського баянно-акордеонного мистецтва. Розглядається постать В. В. Бесфамільного як втілення всіх основних напрямків творчості музиканта. В статті визначено найбільш характерні прояви генія В. В. Бесфамільного, а саме безпосередньо виконавська діяльність, педагогічна діяльність, методична, редакторська та музично-громадська тощо. Окремо наголошено на його впливі щодо технічних можливостей інструмента. Виявлено, що саме його діяльність постає однією з вирішальних щодо затвердженню баяна в якості академічного концертно-камерного інструменту.

Ключові слова: баянно-акордеонне мистецтво, персоналії, В. Бесфамільник, академічний інструмент.

Постановка проблеми. В ХХІ столітті українська мистецька наукова думка виїшла на нові позиції свого існування. Якщо кінець ХХ ст. в переважній більшості присвячено вивченню культури регіонів, то сьогодні перед нами постає проблема у визначенні особистісного вкладу видатних діячів культури і мистецтва у розвиток та становлення українського культурпростору. В сучасному просторі культури все більше виникає проблема пошуку та вивчення нових мистецьких постатей, що є певними носіями якостей епохи необхідних для цілісного формування української культури. Музичне мистецтво ХХ ст. як складова художньої культури потребує систематизації й узагальнення її структури, що можливо шляхом визначення її естетичних критеріїв і норм на основі теоретичних праць культурологів, музикознавців, мистецтвознавців та безпосередньо роботи виконавців. Тому дослідження діяльності видатних діячів окремих музичних виконавських галузей в контексті художньо-естетичного виміру епохи постають вельми актуальними сьогодні.

Однією з найбільш дискусійних та недосліджених проблем вітчизняного мистецтвознавства є роль та місце особистості у розвитку музичного, зокрема баянно-акордеонного мистецтва. Хоча саме вивчення окремих постатей здатне повноцінно виявити весь колорит української культури особливо в галузі академічного мистецтва. Слід зазначити, що більшість досліджень з мистецтва розглядає музичну культуру України з позицій наближеності до автентичності, до народності. Не викликає сумнівів необхідність вивчення національного автентичного підґрунтя для формування культури в цілому, але сьогодні виникає потреба виокремлення особистості як культурного провідника нації та носія як народного, масового так й елітарного академічного мистецтва.

Баянно-акордеонне мистецтво відносно молоді галузь в академічній музиці України, але сьогодні баянно-акордеонне мистецтво впевнено набирає оберти академізації, а процеси інтеграції з класичною музичною культурою відбуваються все більш інтенсивно. Саме це пропагує вивчення ролі носіїв цієї галузі, тих корифеїв, чия заслуга окреслює головні мистецькі вектори та рівень художніх досягнень сучасного баянно-акордеонного мистецтва не тільки нашої країни, а й на світовому рівні. Серед таких постатей особливої уваги заслуговує ім'я Володимира Володимиро-

вича Бесфамільнова – ушлявленого баяніста-віртуоза, провідного педагога, громадського діяча.

Аналіз наукових досліджень. В цілому окремі наукові розвідки щодо становлення баянно-акордеонного мистецтва можна знайти у наукових працях з теорії та історії народно-інструментального мистецтва, зокрема у М. Давидова, М. Імханницького, А. Сташевського, Є. Іванова, Й. Піхури, М. Черепаніна, М. Булди. Безпосередньо дослідженню впливу В. В. Бесфамільнова на розвиток баянно-акордеонного мистецтва України у вітчизняному музикознавстві в науково-популярному характері розглядається в дослідженнях, що здійснені Ю. Ясребовим (на основі епістолярного матеріалу) та В. і Н. Гончаренками. Ці роботи, що розповідають про життєвий та творчий шлях митця, мають нарисовий характер.

Також слід назвати публіцистичні джерела такі як статті та рецензії у періодичних виданнях (журнал «Народник», «Українська музична газета», «Культура і життя» та ін.). Отже, потреба комплексного аналізу усіх напрямів і досягнень творчої діяльності В. Бесфамільнова з точки зору його впливу на формування вітчизняної баянно-акордеонної школи сьогодні набуває значущості й становить мету даної статті.

Виклад основного матеріалу. Баянно-акордеонне мистецтво в академічному напрямку, на відміну від інших класичних інструментів, почало розвиватися лише у другій половині ХХ століття. Але рух академізації в цьому напрямку інструменталізму виявився значно інтенсивним. В Україні ці культурні процеси відбиті значними успіхами у підготовці концертних виконавців, загальним зростом рівня професійної майстерності баяністів та акордеоністів; активізацією концертної діяльності провідних музикантів та розвитком конкурсного і фестивального руху; регулярними перемогами вітчизняних баяністів та акордеоністів на престижних міжнародних змаганнях та всесвітнім визнанням здобутків української академічної баянно-акордеонної школи; постійним розвитком науково-дослідної та навчально-методичної галузі, а також суттєвим технічним вдосконаленням самого інструменту, яке значно розширило спектр його виражальних можливостей.

Слід наголосити, що формуванню сучасного стану українського баянно-акордеонного мистецтва сприяв багатоаспектний розвиток в галузі виконавства, що стверджувало баян та акордеон як камерно-концертний інструмент, розви-

ток в репертуарній галузі – коли з'являлося все більше академічних творів чи обробок для баяну чи акордеону зразків світової класики.

Володимира Володимировича Бесфамільнова постає як втілення всіх рис необхідних для успішного розвитку баянно-акордеонного мистецтва виконавець – віртуоз, уславлений педагог-методист, редактор, музично-громадський діяч тощо.

Витоками, що обумовили формування основних напрямів творчої діяльності В. Бесфамільнова, виявляються коріння його родини, що складала цілу династію музикантів-баяністів з декількох поколінь та мала міцні музично-виконавчі традиції. Через пів століття Володимир Володимирович скаже: «Не пам'ятаю себе поза музикою. Коли я не грав ще, то батько грав мені... Займався батько зі мною з чотирьох-п'яти років. Багато й суворо, інколи – цілодобово» [6, с. 69]. Навчання сина для батька було справою новою, адже ні він, ні його брати не отримали музичної освіти. Тому Володимир Михайлович «обмірковував кожну ногу, як і яким пальцем взяти клавішу» [6, с. 73].

У 1951 році Володимир Бесфамільнов вступає до Київської консерваторії і потрапляє до класу Миколи Івановича Різоля. Відносини вчителя та учня переросли у багаторічну дружбу та взаєморозуміння, що виражено наступним висловлюванням М.І. Різоля: «Через стільки років я сьогодні не розглядаю Володимира Бесфамільнова тільки як свого учня. Я бачу в ньому яскраву індивідуальність, що розвивається самостійно та самотужно. Саме це дає мені право говорити про його принади як музиканта, не пов'язуючи їх з моїм ім'ям» [6, с. 101]. Слід зазначити, що у зв'язку з відсутністю науково-методичної бази в галузі баянно-акордеонного мистецтва, весь навчальний процес носив емпіричний характер.

В одному з листів В. Бесфамільнов висловлює подяку своїм педагогам: «Мені здається, що я, як виконавець, увібрав у себе, стосовно аплікатури та тексту творів, скрупульозність мого батька, що привела до віртуозності; від Івана Яковича Паницького – натхнення та імпровізаційність в той мірі, наскільки дозволяли мої скромні, відносно нього, можливості; від Миколи Івановича Різоля – камерність, відчуття форми і стилю» [7, с. 125].

Отже, формування виконавської сутності В. Бесфамільного відбувалося в складних умовах емпіричного, дослідного процесу. Але це сприяло всебічному розвитку його особистості та відкривало перед ним цілу низку питань в галузі баянно-акордеонного мистецтва та шляхів їх вирішення.

Яскравим самотужним явищем в історії баянного мистецтва є виконавська майстерність Володимира Бесфамільнова. Його гра отримала загальне визнання, а успішна багаторічна концертна діяльність принесла йому славу видатного виконавця. Основними осередками виконавської діяльності В. Бесфамільнова були такі концертні заклади як Саратовська естрада, Київська та Ворошиловградська філармонії, Укрконцерт. За 50 років своєї концертної діяльності музикант відвідав 25 країн світу та більш ніж 500 міст по всіх республіках колишнього СРСР [3, с. 43].

В. Бесфамільнов – майстер мініатюри, пропагандист жанру баянного інструментального концерту, перший виконавець творів багатьох вітчизняних композиторів (М. Різоль, К. Мяс-

ков, М. Сільванський, Я. Лапінський, І. Шамо, Ю. Шамо, І. Яшкевич, В. Власов та ін.).

В. Бесфамільнов першим в Україні серед солістів-баяністів був відзначений почесним званням «Заслужений артист УРСР», «Народний артист УРСР». Один з перших радянських баяністів-лауреатів (три міжнародні конкурси – Москва, Брюссель, Відень), один з провідних професорів кафедри народних інструментів Київської консерваторії (НМАУ ім. П. І. Чайковського). Творчі заслуги митця відзначені золотою медаллю Академії мистецтв України, «Срібним диском» (Москва) та почесним дипломом Міжнародної конференції акордеоністів «За видатні заслуги» [4, с. 17].

З 1969 року В. Бесфамільнов – старший викладач, згодом доцент (1982), а з 1990 року – професор Київської консерваторії (нині Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського). Досвід, накопичений В. Бесфамільновим за багаторічну концертну діяльність, не міг позитивно не позначитися на його роботі з учнями. Протягом тривалої педагогічної діяльності сформувалися педагогічні принципи музиканта, деякі особливості педагогіки, що є достатньо цікавими (наприклад, принцип «колективізму», що виражався у «педагогічному союзі» Різоль – Яшкевич – Бесфамільнов) [1, с. 262–271].

Характерним для нього доброзичливість, переконливість, він завжди прагнув зробити зі своїх учнів музикантів, а не лише «тих, хто грає на баяні». Головною вимогою С. Бесфамільного до студентів є формування власної думки, виконавської позиції. Важливим є той факт, що він, як педагог, ніколи не нав'язував власної думки, але вимагав, щоб запропонований студентом варіант мав певне підґрунтя. Йому притаманні доброзичливість, відсутність психологічного бар'єра у взаємовідносинах між ним та студентами, вміння бути переконливим в потрібних за для всіх ситуаціях. Учні його класу завжди грають стабільно, цікаво, художньо й технічно зріло. До того ж грають всі учні, незалежно від ступеня обдарованості.

Серед його учнів такі відомі музиканти як Володимир Зубицький і Фредерік Геруе. Про саме суттєве в педагогіці В. Бесфамільнова В. Зубицький розповідає: «Надзвичайна доброта. Володимир Володимирович – один з тих, хто залишається педагогом, другом на все життя. В щирості і непідробності – секрет ефективності його методики, плюс високий професіоналізм, вимогливість й таке інше» [5, с. 35–37]. Вже на початку своєї педагогічної діяльності В. Бесфамільнов вмів розкрити «потаємні можливості учня», «зняти комплекси».

Суттєвою і невіддільною частиною педагогічного спадку митця є багаторічна і плідна науково-методична та редакторсько-видавнича діяльність.

Він є автором численних статей у періодичній пресі, методичних розробок, навчального посібника «Виховання баяніста. Питання теорії та практики» (співавтор А.А. Семешко). Ця робота отримала високу оцінку не лише в нашій країні, а й за кордоном, а саме – на IX Міжнародному семінарі музичної інтерпретації «Ольштин-90», який було організовано Асоціацією польських акордеоністів та яку відмітив Голова Асоціації професор, доктор музичної філософії Влодзиміж Лех Пухновський.

Внесок в галузі репертуару налічує близько тридцять репертуарних збірок для баяна. У співавторстві з В. Паньковим та А. Зубаревим було опубліковано серію збірок учбово-педагогічного репертуару, присвяченого засвоєнню виборного і готово-виборного баяна. Це були збірки «Виборний баян» 3 випуски (1980, 1981, 1982 рр.) і «Готово-виборний баян» – з В. Паньковим та А. Зубаревим – 2 випуски (1983, 1984 рр.). Для участі у підготовці цієї серії були розіслані запрошення як відомим так і починаючим авторам музики усього СРСР. В. Бесфамільнов зробив і запропонував своєрідну програму: збірка була розрахована на семирічне навчання у ДМШ; до третього класу виборний баян з використанням «О» і «В» басів (за необхідності); п'яти пальцева аплікатура з першого дня навчання (перехід на п'ятирядний баян); додав етюди до творів, до того ж вони мали бути такими, що не видавалися раніше; з третього класу – ансамблі; з четвертого класу і далі готово-виборний баян з акцентом на виборну систему. До авторів ставилися ще й такі вимоги: репертуар збірок повинен бути високохудожнім, корисним, цікавим за фактурою та повинен відповідати вимогам майбутнього; поглибити досягнення сьогодення в художньому, технічному, штриховому, міховому плані; поміщати до збірки не більше 2–3 творів одного автора; рукописи повинні бути написані чорним чорнилом; за метою уніфікації зміни напрямку руху міху слід дотримуватися позначок II – розведення і V – зведення. Авторами мали бути композитори-баяністи, музика – оригінальна; збірка упорядковується за два роки до видання; бажано надсилати більшу кількість творів – для вибору.

Як баяніст-виконавець В. Бесфамільнов здійснив рекордну кількість записів, що становлять своєрідну антологію баянного виконавського мистецтва (12 грамплатівок, 19 компакт-дисків) [2, с. 49–50].

Завдяки виконавській та видавничій діяльності В. Бесфамільнова, баяністи відкрили для себе нові імена композиторів, авторів перекладень й обробок народної музики для баяна. Серед них: В. Власов, В. Довженко, А. Зноско-

Боровський, В. Шумейко, О. Мунтян, А. Мордухович та інші.

В. Бесфамільнов брав безпосередню участь у розробці і створенні нових моделей баяна разом з відомим майстром А. Колчиним (моделі – «Росія», «Апасіоната» [3, с. 36].

Висновки. У результаті проведеного дослідження шляхом аналізу сучасної наукової, монографічної, публіцистичної літератури можна зробити висновок, що В. Бесфамільнов зробив неocenний внесок у розвиток баянно-акордеонного мистецтва в нашій країні та за кордоном. Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що В. В. Бесфамільнов зробив неocenний внесок у розвиток баянно-акордеонного мистецтва в нашій країні та за кордоном. Він значно розвив технічні можливості інструмента, сприяв застосуванню баяна в якості академічного концертно-камерного інструменту, брав безпосередню участь у створенні репертуару завдяки творчим і особистим контактам з відомими композиторами, його педагогічна діяльність дала вітчизняному мистецтву багатьох найталановитіших музикантів, народних і заслужених артистів, лауреатів міжнародних конкурсів, композиторів і диригентів (В. Зубицький, Ф. Герує, Т. Лукич, В. Редя, А. Мамалига, Й. Джорджевіч та ін.).

Міжнародний авторитет музиканта сприяв тому, що в його клас потрапляли не тільки молоді баяністи з України, а й талановита молодь з різних країн світу (Франція, Данія, Ірландія, Сербія, Хорватія, Боснія-Герцеговина та ін.).

В. Бесфамільнов брав безпосередню участь у розробці та створенні нових моделей баяна разом з відомим майстром А. Колчиним (моделі – «Росія», «Апасіоната»), високі моральні й особистісні якості митця сприяли установлюванню тісніших творчих контактів як між окремими виконавцями, так і представниками цілих шкіл, навіть на міжнародному рівні.

Проведено дослідження надає підстави для висновків, що постать В. Бесфамільного є вельми важливою не тільки в галузі баянно-акордеонного мистецтва а й в українській культурі тощо й потребує в подальшому більш ретельного розгляду його педагогічних принципів.

Список літератури:

1. Акимов Ю. Николай Иванович Ризоль / Ю. Акимов // Баян и баянисты. – Вып. 5. – М.: Сов. Композитор, 1981. – С. 108.
2. Андрийчук П. Владимир Бесфамильнов. Музыкант и Человек. К 70-летию со дня рождения / П. Андрийчук // Народник. – 2001, № 2.
3. Басурманов А.П. Справочник баяниста / А. Басурманов // Под общей ред. проф. Н.Я. Чайкина. – 2 изд., испр. и доп. – М.: Сов. композитор, 1986. – 424 с.
4. Бесфамильнов В. Воспитание баяниста / Бесфамильнов В., Семешко А. // Вопросы теории и практики (учебное пособие). – К.: Музична Україна, 1989. – 200 с.
5. Семешко А. Владимир Зубицкий: грани мастерства / А. Семешко // Народник. – 2002, № 4. – С. 35–37.
6. Ястребов Ю.Г. Владимир Бесфамильнов. – Владивосток, изд-во ДВГУ, 1992, 240 с.
7. Ястребов Ю.Г. Владимир Бесфамильнов. – Тернополь: Богдан, 2006. – 528 с.

Остапчук Н.Н.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ТВОРЧЕСКАЯ ЛИЧНОСТЬ В.В. БЕСФАМИЛЬНОГО В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОЙ БАЯННО-АККОРДЕОННОЙ ШКОЛЫ В УКРАИНЕ

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению персоналии украинской баянно-аккордеонного искусства. Рассматривается фигура В. В. Бесфамильного как воплощение всех основных направлений творчества музыканта. В статье определены наиболее характерные проявления гения В. В. Бесфамильного, а именно непосредственно исполнительская деятельность, педагогическая деятельность, методическая, редакторская и музыкально-общественная и тому подобное. Отдельно отмечена его влияния о технических возможностях инструмента. Выявлено, что именно его деятельность возникает одной из решающих по утверждению баяна в качестве академического концертно-камерного инструмента.

Ключевые слова: баянно-акордеонное искусство, персоналии, В. Бесфамильнов, академический инструмент.

Ostapchuk N.M.

Kyiv National University of Culture and Arts

ARTISTIC FIGURE OF V.V. BESFAMILNOV IN THE CONTEXT OF FORMING ACADEMIC SCHOOL OF ACCORDION IN UKRAINE

Summary

The article is devoted to the consideration of the personalities of the Ukrainian accordion art. The figure of V.V. Besfamil'ny as an embodiment of all the main directions of musician's creative work is considered. The article defines the most characteristic manifestations of the genius of V.V. Besfamil'ny, namely, direct performing activity, pedagogical activity, methodical, editorial and musical-public, etc. His influence on the technical capabilities of the tool is also emphasized. It was discovered that it was his activity that appears to be one of the decisive ones for the approval of the bayan as an academic concert instrument.

Keywords: accordion-accordion art, personalities, V. Besfamil'ny, academic instrument.